

Una revisió conceptual de l'hora SEP (suport escolar personalitzat) com a mesura de prevenció del fracàs escolar

Josep Maria López Madrid*

Resum

L'article analitza el sentit i dimensió conceptual de l'hora SEP que s'aplica a Catalunya a educació infantil i especialment a primària. És una mesura adreçada a reduir el fracàs escolar i atendre l'alumnat amb altes capacitats, que posa l'èmfasi en el nombre d'hores d'atenció a l'alumnat en les àrees de llengua i matemàtiques, així com en la idea de reforç. Analitzem la seva coherència i validesa pedagògica en funció de l'objectiu que pretén assolir i en detectem contradiccions sistèmiques que poden fer que sigui una intervenció força estèril.

Paraules clau

fracàs escolar, escola inclusiva, atenció a la diversitat, hora SEP

Recepció original: 1 de març de 2021

Acceptació: 19 de juliol de 2022

Publicació: 15 de desembre de 2022

Introducció

A Catalunya, amb l'arribada a la Conselleria d'Ensenyament d'Irene Rigau, de Convergència i Unió (CiU), en el curs 2011-12 s'impulsen una sèrie de mesures adreçades a incrementar l'èxit educatiu. A Educació Infantil i Primària, amb el foment de la lectura que in-seixeix la mitja hora diària obligatòria, la novetat més destacada introduïda per la Conselleria és la coneguda com a hora SEP (Suport Escolar Personalitzat).

En el rerefons de la proposta predomina la idea de reforç escolar. Es basa en la idea que més hores de dedicació afavoriran l'èxit escolar d'un sector de la població escolar necessitada d'ajuda extra, i que, per tant, serà una acció efectiva per disminuir el fracàs escolar.

Al seu torn, es considerava que més hores lectives per part de l'alumnat ajudarien a reduir el fracàs escolar, mitjançant una intervenció de suport individual o en petit grup, que donés resposta a les necessitats individuals d'aprenentatge de cada alumne/a, alhora que es contribuïa a millorar el resultat acadèmic de l'alumnat en el seu conjunt. Així doncs, plantejava com a hipòtesi que en augmentar les competències instrumentals per part de l'alumnat, s'aconseguiria disminuir l'abandonament escolar prematur a l'ESO.

L'hora SEP es va implementar en paral·lel i més o menys a canvi de la supressió de la sisena hora¹, una hora lectiva més que es va afegir el curs 2006-07 a les escoles públiques, per equiparar-les en horari respecte les escoles concertades. Aquella ampliació horària, promoguda en època de bonança econòmica, figurava a l'oblidat Pacte Nacional per

(*) Josep Maria López Madrid és professor associat del Departament de Teoria i Història de l'Educació (THE) de la Universitat de Barcelona (UB). Mestre de Primària. A banda de creador de materials didàctics, els seus treballs es centren en els canvis metodològics a l'escola i els valors en l'àmbit educatiu i de salut. ORCID: --. Adreça electrònica: jmlopez@ub.edu

(1) La seva retirada generà molta controvèrsia, però la supressió fou avalada al Parlament pel partit de la Conselleria, amb el suport del Partit Popular (PP). Font: <http://www.324.cat/noticia/1447086/politica/El-Parlament-avalala-supressio-de-la-sisena-hora-amb-el-vot-a-favor-del-PP> [accés 04.12.2020].

l'Educació (2006) que, entre d'altres iniciatives, defensava que calia situar en igualtat de condicions l'escola pública i la concertada. No obstant això, en trobar-se en un moment socioeconòmic desfavorable, la sisena hora fou suprimida per motius pressupostaris, mantenint-se tan sols en aquells centres amb contextos més desfavorits. També és cert que la Consellera, per eliminar la sisena hora, va argumentar que no era eficaç, malgrat que de fet, no es van oferir explicacions que recolzessin aquella afirmació².

La proposta d' hora SEP fonamenta la seva intervenció en dades de l'Informe PISA, bàsicament en recerques que analitzant-lo arriben a la conclusió que es millora substancialment el rendiment a les proves PISA en els indrets que ofereixen una major atenció individualitzada al seu alumnat quan es detecten dificultats³.

En conseqüència, la seva fonamentació teòrica està bastida en estudis que afirmen que una intervenció primerenca a mode preventiu, en forma de suport individual, evita en bona mesura, que l'alumnat s'endarrereixi en aspectes clau de l'aprenentatge de la llengua i matemàtiques. Així doncs, l' hora SEP va adreçada als nens i nenes que tenen dificultats lleus en l'aprenentatge (excloent els infants amb necessitats educatives específiques) que poden convertir-se en greus si no s'intervé a temps.

Malgrat que no apareix en alguns dels documents inicials, amb posterioritat es pot comprovar que també l' hora SEP s'estén a estudiants amb altes capacitats, per potenciar i mantenir la seva motivació i interès per l'aprenentatge. Nogensmenys, l' hora SEP es va presentar en societat com «una nova manera d'organitzar el temps i ritmes escolars d'aprenentatge per facilitar que tot l'alumnat aconseguixi les competències instrumentals bàsiques perquè pugui seguir el desenvolupament del grup classe». Alhora, defensava intentar «l'èxit escolar dels alumnes mitjançant el desenvolupament de totes les seves capacitats i el procés formatiu de les seves potencialitats», amb la qual cosa es promouria una nova mirada social sobre el fet educatiu.

Atenint-nos als models educatius assenyalats per Esteve (2003) sembla que la Conselleria d'Ensenyament impulsora⁴, es situï en un model d'educació entesa com Ensenyament⁵ que pot allunyar-se d'una idea més inclusiva que atengui tot l'alumnat de manera més integral desenvolupant les seves capacitats, i no centrant-se tant en els dèficits, però ens cal un acostament al discurs de la proposta per indagar al voltant de la seva conceptualització teòrica.

La Llei Catalana d'Educació (LEC), aprovada en el 2009 és l'antecessora necessària de l' hora SEP, fet que evidentment no pressuposa que sigui condició necessària aquesta mesura de reforç per reduir el fracàs escolar. La LEC, com a llei d'un estat de dret, recull idees genèriques de diferent interpretació en funció del plantejament educatiu que s'esculli a l' hora d'aplicar-la, però sí manifesta clarament com a prioritari prevenir el fracàs escolar.

-
- (2) Qui havia estat president de l'organisme encarregat de l'avaluació educativa, Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, Jorge Calero, va criticar que de fet la mesura no havia estat avaluada perquè no se li havia demanat al Consell que ho fe (Gutiérrez, 2011).
 - (3) La informació referent a l' hora SEP està extreta de la documentació elaborada des del Departament d'Ensenyament.
 - (4) Val a dir que la mesura ha estat mantinguda pels successius governs de diferent índole política.
 - (5) Curiosament, una de les primeres mesures que prengué la Consellera en accedir al càrrec fou la de recuperar el nom del Departament antic, Conselleria d'Ensenyament, enfront el de Conselleria d'Educació, que havia estat modificat pel govern anterior que era de diferent espectre polític, el tripartit PSC-ERC-ICV.

En el seu preàmbul defensa que es pretén proporcionar la millor educació a les noves generacions i continuar oferint oportunitats educatives per a tothom al llarg de la seva vida.

Al mateix temps, la llei dicta criteris de caire inclusiu per orientar l'organització pedagògica dels centres, per poder així adequar l'ensenyament als ritmes d'aprenentatge individual, sense defugir intervencions compensatòries si és necessari, a través de l'aplicació de pràctiques d'estímul per aconseguir l'excel·lència.

En el seu informe del curs 2011-12 la Conselleria d'Ensenyament afirmà que hi havia hagut una reducció del percentatge d'alumnat amb nivell baix en les àrees instrumentals, és a dir, l'alumnat al qual va adreçada l' hora SEP. Després del seu primer any d'implementació generalitzada, en la resolució de 11 de maig de 2012 el Departament d'Ensenyament apuntava que l' hora SEP havia estat bondadosa segons la informació recollida de docents i direccions, sent aquest un factor que reforçava la seva continuïtat; malgrat que alhora es reconeixia que una mesura d'aquesta tipologia precisava de més temps per a què es confirmés la seva efectivitat.

Les dades sobre la seva eficiència no són gaire divulgades, d'aquí que ens interessem en qüestionar la seva coherència pedagògica d'acord amb els seus plantejaments.

Característiques de l' hora SEP⁶

El Decret d'11 de juny de 2013 assenyalava que «aquest suport es concreta en un treball sistemàtic durant l'educació infantil i primària que potencii les habilitats cognitives que incideixen en l'autocontrol, la capacitat d'atenció, la flexibilitat i la capacitat d'adaptació, que afavoreix les possibilitats d'èxit de tots els alumnes».

Com pot observar-se, la mesura parteix d'un plantejament educatiu integral i ambiciós, que es concreta en una prioritització específica de matemàtiques i llengua catalana, que fa èmfasi en l'augment d'hores dedicades a les mateixes, una de cada, més a la setmana. Tanmateix, encara que sigui una obvietat, no està de més tenir present que caldria saber l'horari efectiu de l' hora SEP, és a dir, el temps real que s'aprofita tenint en compte que part es realitza fora de l'horari lectiu o que es treuen infants fora de classe. Altrament, aquesta focalització horària no és estranya, atès que es centra en les competències instrumentals per excel·lència dins el món escolar, que són avaluades per PISA i les proves de competències bàsiques de sisè de primària. Amb aquesta i altres mesures, la Conselleria pretenia reduir el percentatge –que fos menor del 15%– pel 2018 d'estudiants amb baix rendiment en competències bàsiques de matemàtiques i llengües (català, castellà i anglès); i alhora, que el percentatge de l'alumnat amb alt rendiment fos superior al 40%, així poder situar Catalunya en els estàndards dels països més avançats de l'OCDE i la Unió Europea⁷.

Com a criteri general els infants que han d'assistir a l' hora SEP són els que tinguin les següents característiques:

(6) Fonts: Resolució de 11 de maig de 2012; Resolució de 11 de juny de 2013; http://www.xtec.cat/al-fresco/d/d/workspace/SpacesStore/f60dbf1c-f7f5-4c13-8100-df7628b180a0/diptic_sep.pdf [accés 04.12.2020].

(7) *Objectiu de país: que cap nen ni nena no es quedi enrere. El suport escolar personalitzat (SEP), una estratègia a favor de l'èxit escolar.* Direcció General d'Educació Infantil i Primària.

- l'alumnat d'educació infantil per garantir el domini de la llengua oral;
- l'alumnat de cycle inicial de primària, per reforçar el procés d'aprenentatge de la lectura i escriptura. En el decret del 2013 es remarquen també explícitament les habilitats matemàtiques;
- alumnat de cycle superior, preferentment, que presenti retards en els aprenentatges bàsics;
- alumnat amb altes capacitats, per potenciar-les i mantenir la seva motivació i interès pels aprenentatges.

Altres característiques descrites per la Conselleria:

- de les hores disponibles al centre per atenció a la diversitat un mínim del 25-30% –depenent de l'any del decret– han de ser destinades a hora SEP;
- es realitzarà en horari lectiu o post lectiu segons decideixi el centre en funció de les seves necessitats i les del seu alumnat; es recomana que els nens i nenes d'Educació Infantil rebin l'hora SEP dins l'horari lectiu; una part de l'hora SEP a Primària ha de ser en horari no lectiu, com a mínim dos dies a la setmana;
- és una mesura de caràcter temporal, l'alumnat que el seu equip docent consideri que ha de rebre l'hora SEP no ha de ser a perpetuïtat, sinó que ha d'assistir el període de temps que necessiti, d'acord amb les dades obtingudes de la seva avaluació contínua. És a dir, s'haurà de tenir en compte si ha aconseguit els aprenentatges que se li havien fixat a l'inici.

Altres indicacions des de la Conselleria d'Ensenyament:

- algunes sessions poden ser curtes si es realitzen en moments clau dels diferents aprenentatges;
- es poden dur a terme de manera individualitzada o en grup, amb intervenció de més d'un docent a l'aula o mitjançant l'ampliació de l'horari de l'alumnat;
- es prioritzarà, és a dir, s'entén que és la franja obligatòria d'aplicació, l'alumnat de cycle inicial i cycle superior d'Educació Primària;
- ha d'assistir l'alumnat que presenti retard en el que respecta a l'organització i els hàbits d'estudi;
- com a mesura excepcional, un centre que demostrï uns bons resultats acadèmics assolits gràcies a l'ampliació horària, pot demanar que se li mantingui la sisena hora o el que es podria traduir en hora SEP per a tothom, però sense que això signifiqui que se li amplii la plantilla docent.

Dins de les orientacions metodològiques, la Conselleria ofereix un exhaustiu ventall metodològic, educativament força suggeridor, explicat sintèticament mitjançant teoria i exemples concrets: contractes de treball, treball cooperatiu, dos docents a l'aula; ajuda entre iguals; estudi de casos; treball multinivell; portafolis; racons/tallers; projecte. Alhora, mitjançant el portal de suport a la docència –XTEC– ofereix recursos per treballar matemàtiques, lectura i escriptura, hàbits de treball i altes capacitats.

Anàlisi: revisió conceptual

L'hora SEP a priori podria tenir cabuda dins de les recomanacions que, tant des de la Unió Europea (UE) com des del Ministeri d'Educació espanyol (MEC), aconsellen estendre l'horari educatiu per consolidar millor les competències bàsiques. Es parteix de la idea que es pot aconseguir l'èxit educatiu gràcies a l'ampliació horària dedicada al treball de les àrees

instrumentals, per damunt d'altres mesures que s'han mostrat excloents i, per tant, educativament i socialment ineficaces. Aquest augment d'hores per part de l'alumnat, es considera una mesura inclusiva que té correlació directa amb el resultat acadèmic de nens i nenes, atès que s'ofereix suport a l'alumnat que a casa no el pot rebre tant com seria desitjable; i en conseqüència, contribueix a reduir al mateix temps, amb l'augment de l'èxit escolar, les desigualtats socials (Rodríguez, Ríos i Racionero, 2012).

Atesa la seva anàlisi i dimensió europea ens sembla oportú portar a col·lació, a banda de la clarificació conceptual que suposa, el projecte INCLUD-ED (2011). En relació amb el resultat acadèmic, va identificar tres maneres d'agrupar l'alumnat, cadascuna de les agrupacions amb unes conseqüències pedagògiques determinades:

- *Mixture*: relacionat amb el model tradicional, la classe la fa un docent que té alumnat divers a l'aula.
- *Screening*: s'adapten continguts en funció del rendiment acadèmic. Aquesta estesa pràctica s'ha mostrat perjudicial per l'alumnat que rep aquests reforços o quan recau en els mals anomenats grups flexibles de menor nivell; pot prendre forma en diferents modalitats: separant l'alumnat per nivells de rendiment; traient fora de l'aula a un grup o alumne/a en qüestió per rebre reforç; o bé, mitjançant adaptacions curriculars.
- *Inclusion*: recull recursos per fer front a la heterogeneïtat de les aules sense disminuir continguts. Es pot dur a terme gràcies a la intervenció de més d'un docent a l'aula, amb la presència en la mateixa de persones externes al centre que col·laboren; desdoblant en grups heterogenis, adaptant en algun cas metodologies o bé ampliant el temps d'aprenentatge en horari extraescolar (i així no rebre el reforç mentre s'avança en altres continguts a classe).

D'acord amb els seus objectius i característiques, sembla que sigui aquesta darrera agrupació la més escaient per situar l' hora SEP. No obstant això, alguns interrogants apareixen a l' hora d'analitzar el seu discurs i documentació.

Com es pot comprovar, la idea de reforç és constant en l'argumentació de l'ampliació horària. Aquesta idea clau pot comportar certs riscos atès que les denominades activitats de reforç amb freqüència es converteixen en activitats d'exigència inferior, descontextualitzades, amb patrons similars als que han provocat que no s'acabi d'avançar prou en els aprenentatges. Alhora, ens situa en la concepció quantitativa de l'ensenyament que equipara el nombre d'hores a aprenentatge (Domènech, 2012). Cal també tenir en compte que les altes expectatives són un element important a tenir en compte, són un destacat component inclusiu. Tenen molt a veure amb el nivell d'aprenentatge que el professorat espera de l'alumnat així com en l'exigència que això suposa (Puigdemívol i Krastina, 2010).

Per altra banda, si bé el treball precoç amb l'alumnat amb més dificultats de lectura, que contribueix per tant a l'èxit escolar, està avalat per la literatura referent a l'aprenentatge de la lectura amb actuacions acceleradores de l'aprenentatge, també es destaca com a element catalitzador el treball amb grups col·laboratius i heterogenis tant en nivell de lectura com en d'altres aspectes, que reben suport de persones adultes, ja siguin docents o de la comunitat educativa. Eviten la segregació i segueixen el mateix currículum i a la mateixa aula que la resta de la classe (Kesane i Ruiz, 2010). Circumstància que en part no es dona, atès que part de l'alumnat que rep l' hora SEP dins l'horari lectiu és tret fora de l'aula mentre els seus companys/es estan realitzant altres activitats o fa les mateixes fora de classe amb els riscos assenyalats anteriorment per Domènech (2012).

Tanmateix, els ambiciosos objectius de l'hora SEP potser siguin impossibles d'assolir en la seva pràctica totalitat sense el canvi metodològic global que s'insinua a la documentació, però que a la pràctica sembla complicat que es pugui donar sense més de manera generalitzada als centres. A banda que en dues hores a la setmana, de les quals s'aprofita x , sembla difícil que dita millora competencial es pugui produir de manera generalitzada gràcies a l'hora SEP; o bé, que l'alumnat d'altres capacitats vegi gaire incrementada la seva motivació.

Si ens atenim a l'anàlisi del fracàs escolar a PISA efectuat per Choi i Calero (2013), les variables que tenen més pes en l'àmbit escolar per explicar la presència de major o menor fracàs escolar als centres, tenen a veure amb les característiques familiars de l'alumnat de cada centre. És a dir, els centres privats/concertats tenen menys fracàs escolar degut en bona mesura al nivell educatiu dels progenitors i la seva activitat laboral. Circumstància que s'igualava amb els centres públics amb igual composició familiar. Aquestes dades ens expliquen perquè els nens i nenes que van als centres privats/concertats i públics amb una composició familiar socioeconòmicament avantatjosa són els beneficiats d'aquesta conjuntura educativa (OCDE, 2011).

En altres paraules, es veu més beneficiat part de l'alumnat que no el seu conjunt, una part de la societat i no tota la societat. Alhora, s'observa una correlació positiva entre el nivell d'igualtat d'oportunitats dels sistemes educatius i el rendiment mitjà dels seus estudiants (Choi i Calero, 2013); en conseqüència, la presència d'un major nombre de centres privats no suposa un millor rendiment a PISA (OCDE, 2011).

És per això, que es pot afirmar que difícilment sense un major repartiment equitatiu de la diversitat de l'alumnat de la nostra societat es pot aconseguir una millora substancial dels resultats de tots els nens i nenes. Si la mitjana de l'OCDE no arriba al 20%, Espanya supera el 30% de centres privats (OCDE, 2011). Percentatge encara més gran a Catalunya, segons dades del curs escolar 2011-12 un terç dels nens i nenes anava a escoles de titularitat privada: d'un total de 452.887, la privada es feia amb 151.985⁸.

També cal tenir en compte que Catalunya és una de les Comunitats Autònomes que menys garanteix l'equitat en la distribució de l'alumnat estranger entre el sector públic i el privat/concertat; sent el fet migratori tan nombrós que ha experimentat en els darrers anys un fenomen que augmenta la complexitat educativa del sistema i conseqüentment redunda en la seva eficàcia (Ferrer-Esteban i Albaigés, 2012b). Aquesta equitat, que com es pot comprovar és un aspecte que no es té prou en compte, sí constava com element destacat que calia corregir al Pacte Nacional per l'Educació.

Evidentment l'equitat en educació és rendible i eficient, tant a nivell econòmic com en el que respecta a la cohesió social, especialment si les inversions es duen a terme en edats primerenques. Els millors resultats dels estats de l'OCDE els obtenen els que combinen en el seu sistema educatiu equitat i qualitat educativa, en aquests els resultats educatius de l'àmplia majoria són bons, és a dir, es poden aconseguir nivells alts de competències i coneixements que depenen més de la seva capacitat i esforç que del seu estatus socioeconòmic (OCDE, 2012).

(8) Dades de «Memòria del Departament d'Ensenyament 2012». http://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/memoria-activitat-departament/memoria-2012/text_complet_unic_document_2012.pdf [accés 6.11.2020].

Com s'ha comentat, una altra variable a tenir en compte pel que fa al rendiment educatiu, intrínsecament lligada al percentatge d'escola privada/concertada, és la concentració de nens i nenes immigrants (Cordero, Crespo i Pedraja, 2013). No obstant això, potser seria més precís parlar de segregació per nivell instructiu dels progenitors, que si bé corrobora els diferents estudis exposats sobre resultats escolars, el defineix amb més precisió. Ens referim al concepte de polarització per nivell instructiu de pares o mares, els problemes de segregació escolar segons el capital instructiu no són inferiors als problemes de segregació segons la procedència (Benito i González, 2007), tot i que també podríem afirmar que són processos que transcorren pràcticament en paral·lel. Tanmateix, el risc de fracàs escolar és quasi sis vegades superior per l'alumnat de nivell socioeconòmic baix (Bonal, 2015).

Així doncs, hi ha una clara concentració d'alumnat immigrant a la xarxa d'escoles públiques que, evidentment, no és pot justificar tan sols per motius de situació geogràfica del domicili. Les dades mostren que la proporció no és equitativa al nombre de nens i nenes que assisteixen a escoles privades/concertades. Segurament si disposéssim de dades socioeconòmiques i culturals, el desequilibri seria encara més contundent, ja que dins de la població immigrant també hi ha diversitat socioeducativa.

Encara que alguns municipis hagin fet un esforç per evitar la segregació com el projecte de suport escolar «Enxaneta» dut a terme a Osona, amb intervenció primerenca sistèmica (Collet-Sabé i Martori, 2018) amb millora de resultats a nivell competencial però no acadèmic, ja que toparen amb el model tradicional d'ensenyament; un altre element a tenir en compte a l'hora d'inserir l'hora SEP. O bé un altre exemple el podem trobar a Banyoles, on s'ha aconseguit que sigui un municipi amb els índexs més baixos de segregació escolar, ja que ha vetllat per l'escolarització equilibrada de l'alumnat amb necessitats educatives específiques a tots els centres de la població (Roura i Martí, 2019). El Síndic de Greuges (2008; 2016) ha anat denunciant que era necessària una distribució més equitativa de l'alumnat immigrant en bona part de les poblacions catalanes i que, per extensió, contribuís a millorar els resultats globals del sistema educatiu català. Evidentment, parlem d'una situació complexa de difícil resolució, però sobre la qual no sembla haver-se intervingut prou.

Cal esmentar que l'hora SEP podria resultar discriminatòria per l'alumnat amb més dificultats atesa la reducció d'atenció als mateixos que van suposar les restriccions presupostàries en forma de personal, és a dir, podria ser que sigui menor l'atenció més específica que es pugui oferir als nens i nenes amb necessitats educatives específiques. Aquests, proporcionalment, podrien estar rebent menys ajuda en nombre d'hores de la que necessiten en relació als seus companys i companyes amb menys dificultats als quals va adreçada l'hora SEP, atès que la reorganització horària del professorat repercuteix en l'alumnat SEP.

El projecte MIXSTRIN va desvetllar, respecte a les modalitats d'agrupació de l'alumnat, que la pràctica més estesa per atendre la diversitat és la de *screening*, fonamentalment en forma de grups flexibles per nivells, reforç fora de l'aula o adaptacions curriculars individuals excloents. Alhora, comprovaren que les pràctiques inclusives que treballen amb grups heterogenis milloraven aprenentatge i rendiment acadèmic (Cifuentes, Torrego i Siles, 2012); potser seria més adient que les mesures adreçades a prevenir el fracàs escolar fossin més encaminades a treballar en aquesta línia que ampliar l'horari escolar en dues hores a grups de nens i nenes que a priori semblen més aviat homogenis.

Altrament, tal vegada també hauria de ser objecte de discussió la concepció mateixa de fracàs escolar. Fracassa l'alumnat? Fracassa l'escola i els serveis que col·laboren amb ella en no ser capaços de donar resposta a les seves necessitats per a què no es fracassi? És un fracàs de tot un país? És just parlar de fracàs amb nens i nenes que cognitiva/socialment no poden arribar a uns mínims estandarditzats? Quin model d'estudiant/persona estem forjant als nostres centres? Treure bones notes en avaluacions externes ha de ser el principal referent de les avaluacions educatives?

Un altre aspecte que volem portar al debat, atès que l'hora SEP es focalitza en la quantitat d'hores, és el temps de qualitat que posseeix el professorat per desenvolupar la seva feina, si bé a Primària l'horari lectiu és superior a la mitjana OCDE, 880 hores al curs enfront a 790 hores. Per una altra banda, el temps de permanència és menor, 1.140 en comparació a 1.215 de la mitjana OCDE (OCDE, 2013). Tal vegada resideixi aquí part de la clau per entendre perquè és difícil millorar la qualitat de l'educació, no hi ha gaire temps material per treballar en equip o per preparar les classes, aspectes clau recollits als estudis internacionals com garants d'una major qualitat del sistema, no així el nombre d'hores que no aporta dades conclouents.

Per què no s'impulsen de manera decidida canvis metodològics reals i profunds a les escoles que siguin inclusivament sense que alguns nens i nenes hagin d'ampliar el seu temps a l'escola? No seria més interessant que el temps extra es dediqués a activitats extraescolars d'oci que podrien ser molt més beneficioses pel conjunt de la persona, per la seva salut física i psicològica, alhora que adquireixen també competències?

És clar que de ser així, no basarien l'avaluació de Primària a les proves de competències bàsiques lingüístiques i matemàtiques, darrerament també de medi natural; proves externes que cada cop condicionen la pràctica docent i generen un debat al voltant de les mateixes tant aquí com a d'altres contrades⁹.

Tanmateix, sembla que calgui aprofundir en l'estudi dels horaris escolars atès que, fins la data, no s'ha trobat una correlació entre temps i rendiment. De fet, Espanya està per sobre en hores lectives respecte a Finlàndia, Alemanya o Suècia; així com una mica per sobre de la mitjana UE. Tampoc el seu calendari escolar dista molt en quan al nombre de dies de les mitjanes europees, no així la seva distribució (Egido, 2011). Igualment, el percentatge de temps dedicat a les assignatures a Educació Primària és similar a la mitjana europea (OCDE, 2013).

Així doncs, hi ha més correlació entre la qualitat de l'educació i els bons resultats, és a dir, es mostren millors resultats amb el que es fa amb el temps dedicat que amb el nombre d'hores que es dediquen (OCDE, 2011). Alhora, s'adverteix que falta implementar i analitzar altres mesures significatives per reduir el fracàs escolar, com poden ser incrementar la capacitat docent per aconseguir atendre la diversitat de les aules, el desenvolupament en nens i nenes de les habilitats metacognitives o estudiar l'ús de la repetició escolar (OCDE, 2012).

(9) Com es pot comprovar és un debat global: ex.: López Madrid (2009); <http://www.washingtonpost.com/blogs/answer-sheet/wp/2015/03/23/elementary-school-teachers-how-parcc-testing-is-affecting-our-classrooms/> [accés 09.12.2020].
http://www.nytimes.com/2015/03/25/business/economy/grading-teachers-by-the-test.html?_r=0 [accés 09.12.2020].

Consideracions finals

L'hora SEP pretén prevenir el fracàs escolar, proporcionant ajuda extra als que ho necessiten per a què no es despenjin del sistema educatiu, mesura que a priori va en consonància amb les recomanacions de l'OCDE (2012). La Comissió Europea ha anat publicant treballs que posen l'èmfasi en la necessitat de millorar les competències bàsiques per així aconseguir la inclusió social sota els principis d'igualtat i accés educatiu universals, remarcant que es reforci la seva actuació envers les persones més vulnerables de la societat com és bona part de la població immigrant (Rodríguez, Ríos i Racionero, 2012).

No obstant això, sembla una decisió amb un cert biaix en la seva fonamentació i concreció. La qual cosa, la converteix en una actuació per prevenir el fracàs escolar discutible que difícilment pot arribar a aconseguir els seus objectius per si mateixa. És a dir, sembla que realitzi una lectura parcial dels estudis internacionals per justificar-se teòricament, oblidant intervenir sobre altres factors que afectin al conjunt del sistema educatiu, i per extensió al rendiment del conjunt de l'alumnat.

Com assenyalava l'OCDE (2012) el fracàs escolar pot valorar-se des d'una perspectiva individual o sistèmica. Al nostre entendre, SEP parteix des d'una visió lineal que defuig de mesures més sistèmiques, atès que, per exemple, no s'aborda el cas de la dualitat privada-pública del sistema educatiu, que s'ha comprovat com un dels factors més rellevants per prevenir el fracàs escolar i garantir les millors oportunitats per tenir èxit al sistema educatiu.

Circumstància que posa en perill el seu esdevenir a nivell individual però que també condiona el futur de la seva societat atès que la manca d'equitat en un sistema educatiu, té un impacte negatiu en les persones i limita el desenvolupament social i econòmic. Per tant, un sistema educatiu equitatiu lligat a la prevenció del fracàs escolar és econòmicament beneficiós per la societat; agafant encara més importància en els contextos de crisi econòmica en el qual ens trobem cíclicament (OCDE, 2012).

Els dubtes sorgeixen en observar que difícilment sembla possible un augment equitatiu de l'èxit escolar sinó s'intervé sobre altres aspectes del sistema educatiu, a banda d'incrementar hores de reforç per l'alumnat. Els països amb millor rendiment mitjà a PISA fan servir percentualment menys temps estudiant independentment i en classes particulars, és a dir, en general no es dediquen tantes hores al reforç, per tant, l'equació augment d'hores i disminució del fracàs escolar no sembla del tot raonable (Gutiérrez, 2011).

Pel contrari, el percentatge OCDE d'escoles privades/concertades és molt més alt a Espanya que a la mitjana europea: a nivell de primària 68% assisteixen a la pública davant la mitjana del 89% (OCDE, 2013); d'aquí que el Síndic de Greuges (2008) reclamés que feia falta un impuls de models de zonificació escolar que afavorissin l'heterogeneïtat en la composició social dels centres.

Cal afegir que les escoles més *quetitzades* de molts municipis catalans no ho són tan sols per l'elevada presència de nens i nenes immigrants –discriminació que acostuma a ser superior a la segregació urbana– o per l'alta concentració d'alumnat amb necessitats educatives especials, amb freqüència les seves instal·lacions estan pendents de remodelació i tenen una proporció molt elevada de famílies en situació de pobresa. Amb el que suposa implícitament pel dia a dia d'una escola, des de la participació familiar fins a la motivació docent. Així, doncs, l'elevada concentració de famílies socioeconòmicament

més desfavorides, més representada en la població immigrant que en l'autòctona, té una clara influència en el baix nivell educatiu d'aquesta (Bonal, 2012).

Com afirma Bonal (2012), quan des de les administracions s'actua més aviat poc per combatre la segregació escolar, la demanda educativa ja es separa per si mateixa en grups socials. A més a més, la llibertat d'elecció de centres educatius és un xic tramposa, doncs no totes les famílies disposen de la mateixa informació ni capacitat d'elecció. Tanmateix, no n'hi ha prou amb redistribuir les famílies per aconseguir erradicar la segregació educativa, es necessiten, entre d'altres mesures, acompanyar i informar les famílies (Bonal, 2012).

El nostre model econòmic que històricament s'ha basat en la importació de mà d'obra pel seu funcionament, habitualment de baixa qualificació (Cabré, 2001); ha escolaritzat a la descendència d'aquesta immigració majoritàriament a l'escola pública. Escoles públiques, que alhora, en termes generals, han acollit a la població autòctona de menor nivell sociocultural. Per tant, no hi ha redistribució dins de la xarxa d'escoles per nivell instructiu dels progenitors, element clau en estudis pretèrits com l'Informe Coleman de 1966 o en els actuals PISA com determinants de l'èxit escolar de l'alumnat, i per extensió, per a què el resultat d'un país en el seu conjunt sigui positiu.

La comparació de les trajectòries dels diferents grups socials desvetlla que l'alumnat amb menys capital econòmic i cultural abandona abans el sistema educatiu que el de més capital. Alhora, es constata que els infants de famílies treballadores van primordialment a l'escola pública, en canvi, els que provenen de classes mitges professionals ho fan més a la privada/concertada; o el que és mateix, a l'escola pública assisteix majoritàriament l'alumnat d'estatus social, econòmic i cultural més baix (Síndic de Greuges, 2008; 2016).

En principi, no sembla que el sistema normatiu ho impedeixi, ja que tant la LOE¹⁰ com la LEC parlen de què el sistema educatiu s'inspira en el principi d'equitat, tot garantint la igualtat d'oportunitats, la inclusió educativa i la no-discriminació per motius culturals, socials i econòmics (Síndic de Greuges, 2008).

En consonància amb el posicionament politicoeducatiu, al pla català per reduir el fracàs escolar (2012-2018) no apareixia la millora de l'equitat del sistema. De fet, el terme equitat només apareix en la presentació del document per comentar que en els darrers trenta anys s'hi ha avançat molt i que ara el repte és la qualitat¹¹. Qualitat que no sembla possible pel conjunt del sistema si no s'actua de manera més sistèmica per millorar la seva equitat, i així aconseguir la denominada *equiqualitat*.

Com hem pogut comprovar, són bastants els interrogants que giren al voltant de la concepció teòrica de l'hora SEP. Tal vegada encara falti entendre l'educació com a servei públic, principi clarament enunciat al Pacte Nacional per l'Educació i oblidat a la LEC (Bonal, 2012).

(10) Eren les lleis vigents a la implantació. Posteriorment entrà en vigor la LOMCE (2013) però no derogà tota la LOE. La LOMCE afirmava que qualitat i equitat són les dues cares de la mateixa moneda. Des de desembre de 2020 tenim nova llei, LOMLOE, que planteja que s'ha de corregir la segregació escolar.

(11) Ofensiva de país a favor de l'èxit escolar. Pla per a la reducció del fracàs escolar a Catalunya 2012-2018 (2013). Departament d'Ensenyament.

Catalunya, per corregir desigualtats socials, ha de millorar en dos aspectes clau, que tenen clares repercussions en els resultats educatius. Ens referim concretament a què es un dels territoris europeus amb una despesa pública més baixa tant en la protecció social com en la despesa en educació (Ferrer-Esteban i Albaigés, 2012a). A més, al 2009 ja des- tinava el 16,3% a concerts educatius (INCE, 2012).

Les orientacions metodològiques de l'hora SEP bé podrien ser el cos de les instruccions de principi de curs, sobre el qual les escoles poguessin debatre, però per això ha d'haver-hi disposició i temps.

Quan tancàvem aquesta anàlisi conceptual, el panorama mediàtic educatiu es veu sacsejat per la notícia que alerta que baixa el rendiment de matemàtiques i ciències a 4t de Primària. Conseqüències de les polítiques educatives o tan sols una fornada més fluixa?¹² No farem anàlisis demagògiques lineals però un informe de la Fundació Bofill al 2020, ens segueix alertant sobre la gravetat de la segregació escolar a Catalunya¹³.

Referències

- Benito, R. i Gonzàlez, I. (2007) *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona, Editorial Mediterrània/Fundació Jaume Bofill.
- Bonal, X. (2012) «Lliçons apreses. Bones pràctiques locals contra la segregació escolar», a Bonal, X. [Dir.]. *Municipis contra la segregació escolar. Sis experiències de política educativa local*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill, p. 205-234.
- Bonal, X. (2015) [Dir.] *Equitat i resultats educatius a Catalunya. Una mirada a partir de PISA 2012*. Informes Breus Educació. Fundació Bofill. https://fundaciobofill.cat/uploads/docs/q/w/a/3/5/x/j/b/f/informesbreu60_xavierbonal.pdf [accés 17.05.2020].
- Cabré, A. (2001): «Immigració i Estat del Benestar». *Jornades per a la integració, la convivència i la ciutadania*. Terrassa, Universitat d'Estiu de Terrassa. <http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text183.pdf> [accés 20.09.2020].
- Choi, Á. i Calero, J. (2013) «Determinantes del riesgo de fracaso escolar en España en PISA-2009 y propuestas de reforma». *Revista de Educación*, núm. 362, p. 562-593.
- Cifuentes, A.; Torrego, L. i Siles, G. (2012) «Presencia del streaming, mixture e inclusion en los centros educativos españoles de primaria y secundaria». *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, núm. 73, p. 89-104.
- Collet-Sabé, J. i Martori, J.C. (2018) «Projecte de suport escolar "Enxaneta"». *Temps d'Educació*, núm. 54, p. 93-110.
- Cordero, J.M.; Crespo, E. i Pedraja, F. (2013) «Rendimiento educativo y determinantes según PISA: una revisión de la literatura en España». *Revista de Educación*, núm. 362, p. 273-297.
- Dades d'Ensenyament. Alumnat, professorat, centres i grups. Curs 2012-13 Departament d'Ensenyament. <https://www.idescat.cat/serveis/biblioteca/docs/bib/pec/paae2014/gi161320122013.pdf> [accés 02.03.2021].

12 Font: <https://www.regio7.cat/educacio/2020/12/08/catalunya-mitjana-espanyola-rendiment-matematiques/646544.html><https://diarieducacio.cat/catalunya-esta-per-sota-de-lestat-i-locde-en-lestudi-timms-sobre-ciencies-i-matematiques-a-4t-de-primaria/> (12-12-2020).

(13) <https://obrimeeducacio.cat/publicacions/informe-segregacio-catalunya> (11-1-21).

- Domènech, J. (2012) «El debat del suport escolar personalitzat des del centre». *Guix*, 385, p. 36-39.
- Egido, E. (2011) «Los tiempos escolares en los sistemas educativos: análisis de algunas reformas recientes». *Revista Española de Educación Comparada*, 18, p. 255-278.
- Esteve, J.M. (2003) *La tercera revolución educativa*. Barcelona, Paidós.
- Ferrer-Esteban, G. i Albaigés, B. (2012a) «Els condicionants d'origen de l'èxit educatiu: les condicions d'educabilitat», a Martínez, M. i Albaigés, B. [Dir.] *L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill, p. 63-94.
- Ferrer-Esteban, G. i Albaigés, B. (2012b) «Els condicionants de sistema de l'èxit educatiu: gestió dels sistemes educatius i igualtat d'oportunitats», a Martínez, M. i Albaigés, B. [Dir.] *L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill, p. 47-60.
- Gutiérrez, M. (2011) «Todos quieren la sexta hora». *La Vanguardia*, 18 de abril.
- INCE (2012) *Sistema estatal de indicadores de la educación*. Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.
- INCLUD-ED (2011) *Actuaciones de éxito en las escuelas europeas*. Madrid, Ministerio de Educación: Instituto de Formación del Profesorado, Investigación e Innovación Educativa (IFIIE).
- Informe la implantació de «l'hora SEP» al curs 2011-12. Direcció General d'Educació Infantil i Primària. <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/405fd6e1-c98c-416d-91d9-1253c9d8a489/SEP-Informe3.pdf> [accés 17.09.2020].
- Kesane, I. i Ruiz, L. (2010) «Contribucions de la comunitat científica internacional sobre l'aprenentatge de la lectura i superació del fracàs escolar». *Temps d'Educació*, núm. 38, p. 115-134.
- Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'Educació de Catalunya (LEC). *DOG*, 5422. 56589 a 56682 [2009].
- López Madrid, J.M. (2009) *L'escola al descobert*. Valls, Cossetània.
- Objectiu de país: que cap nen ni nena no es quedi enrere. El suport escolar personalitzat (SEP), una estratègia a favor de l'èxit escolar. Direcció General d'Educació Infantil i Primària. <https://www.raco.cat/index.php/QuadernsAvaluacio/article/view/264946/352570> [accés 17.09.2020].
- OCDE (2011) *Private schools, Who benefits?*, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k9h362mhtkd-en>
- OCDE (2012) *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>
- OCDE (2013) *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2013-en>
- Pacte Nacional per a l'Educació. Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya <http://www.mrp.cat/inici/48/el-pacte-nacional-per-leducacio> [accés 04.02.2021].
- Puigdellívol, I. i Krastina, L. (2010) «Inclusió i segregació a l'escola: pràctiques inclusives i excloents amb l'alumnat vulnerable». *Temps d'Educació*, núm. 38, p. 95-113.
- Resolució d'11 de maig de 2012 de la Direcció General d'Educació Infantil i Primària, Departament d'Ensenyament.

- Resolució d'11 de juny de 2013 de la Direcció General d'Educació Infantil i Primària, Departament d'Ensenyament.
- Rodríguez, H.; Ríos, O. i Racionero, S. (2012) «Reconfiguración de la educación compensatoria en base a las evidencias científicas. Actuaciones inclusivas para la igualdad de resultados». *Revista de Educación*, núm. Extraordinario 2012, p. 67-87.
- Roura, A. i Martí, M. (2019) «El Pla d'Escolarització Extensiva: el cas de Banyoles». *Temps d'Educació*, núm. 56, p. 259-272.
- Síndic de Greuges (2008) *La segregació escolar a Catalunya*. Informe extraordinari. Maig. http://www.sindic.cat/site/files/docs/60_INFORME%20SEGREGACIO%20ESCOLAR.pdf [accés 17.09.2020].
- Síndic de Greuges (2016) *La segregació escolar a Catalunya (II): condicions d'escolarització*. Novembre. http://www.sindic.cat/site/unitFiles/4227/Informe%20segregacio%20escolar_II_condicions_escolaritzacio_def.pdf [accés 17.09.2020].

Una revisión conceptual de «la hora SEP» (Soporte Escolar Personalizado) como medida de prevención del fracaso escolar

Resumen: El trabajo analiza el sentido y dimensión conceptual de la hora SEP que se aplica en Catalunya en Educación Infantil y especialmente en Primaria. Es una medida dirigida a reducir el fracaso escolar y atender al alumnado con altas capacidades, que pone el énfasis en el número de horas de atención al alumnado en las áreas de lengua y matemáticas, así como en la idea de refuerzo. Analizamos su coherencia y validez pedagógica en función del objetivo que pretende conseguir y detectamos contradicciones sistémicas que pueden hacer que sea una intervención bastante estéril.

Palabras clave: fracaso escolar, escuela inclusiva, atención a la diversidad, hora SEP

Un examen conceptuel de «l'heure SEP» (soutien scolaire personnalisé) comme mesure de prévention de l'échec scolaire

Résumé: L'œuvre analyse le sens et la dimension conceptuelle de l'heure SEP appliquée en Catalogne dans l'éducation de la petite enfance et, en particulier, dans le primaire. Il s'agit d'une mesure visant à réduire l'échec scolaire et au service des élèves à haut potentiel, qui met l'accent sur le nombre d'heures de prise en charge des élèves dans les domaines de la langue et des mathématiques, ainsi que sur l'idée de renforcement. Nous analysons sa cohérence et sa validité pédagogique en fonction de l'objectif qu'elle vise à atteindre et nous détectons des contradictions systémiques qui peuvent en faire une intervention assez stérile.

Mots-clés: échec scolaire, école inclusive, prise en charge de la diversité, heure SEP

A conceptual review of personalised school support (SEP) time as a measure to prevent school failure

Abstract: The study analyses the meaning and conceptual dimension of personalised school support (SEP) time that is applied in Catalonia in early childhood and primary education. It is a measure aimed at reducing school failure and helping students with high capacities. SEP focuses on the number of hours of attention to students in the areas of language and mathematics, and the idea of reinforcement. We analyse its coherence and pedagogical validity depending on the objective it aims to achieve and we detect systemic contradictions that can make it a rather sterile intervention.

Keywords: school failure, inclusive school, attention to diversity, SEP time